

SİVAS İLİ İLBEYLİ TÜRKMEN AVAZLARI ÜZERİNE YAPISAL VE KÜLTÜREL ANALİZ

STRUCTURAL AND CULTURAL ANALYSIS ON THE İLBEYLİ TURKMEN AVAZ OF SİVAS PROVINCE

Mustafa DAĞDEVİREN*

ÖZ: Bayat, Alkirevli (Alka-evli) ve Afşa boyuna bağlı olabilecekleri düşünülen İlbeylî aşiretinin bir kolu olan Sivas İlbeylî Türkmenleri; Sivas Şarkışla arasında, Sivas'ın güneybatısında yer alan 42 köyde ve Sivas merkezde yaşamlarını sürdürmektedirler. Sivas İlbeylî Türkmenlerinin yaşadığı İlbeylî yöresi diye adlandırılan bölge, resmi bir statüde olmayıp kültürel ve demografik yapı ile sınırları belirlenmiş bir coğrafyadır. "Üst başı Kavlak, alt başı Yanalak" şeklindeki söylemlerle sınırı çizilen bu coğrafyayı vatan yapan İlbeylî Türkmenleri bütün kültürel olgularında olduğu gibi müzik kültürlerini de otantizm perspektifinde sürdürmeye devam etmektedirler. Sivas İlbeylî Türkmenlerinde müziğin ifadelendirilmesinde "avaz" kelimesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada, yörede kullanılan "avaz" kavramı açıklanmış, yörede avazı kaynak kişiler tarafından bilinen ezgiler derlenerek notaya alınmıştır. Yöre müzik kültürü içerisinde başat konumda olan ağıtlar ve halayların diğer formlara oranla daha fazla yer aldığı görülmüş olup çalışmanın hacmi makale sınırlarını aşacağından dolayı verilen örneklerde kısıtlamalar yapılmıştır. Çalışma alan araştırmasıyla İlbeylî yöresi kolektif belleğinin müziksel bir temsili olan müziklerin kültürel ve biçimsel olarak incelenmesi ve analiz edilmesi, bilimsel kaynak oluşturulması toplumsal ve kültürel görüşlülük ortaya koyulması amacıyla yapılan çalışma Etnomüzikoloji disiplini perspektifinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma ile İlbeylî müziği araştırılırken, İlbeylî müzik kültürüne sahip Sivas İlbeylî coğrafyasındaki topluluklar incelenmiş, kültürel yaklaşım perspektifinde müzikal kimlikleri ortaya çıkarılmaya, kavramsallaştırılmaya ve bu müzikler üzerine söylem kurmaya çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmada nitel yöntemler içerisinde bulunan "etnografik araştırma" içerisindeki veri toplama teknikleri (gözlem, görüşme, kayıt alma, analiz etme derleme) kullanılmış, bunun yanı sıra literatür tarama ve tarihsel araştırma teknikleriyle İlbeylî müzik kültürünün derinlemesine araştırılması için ilgili literatür taranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas. İlbeylî. Etnomüzikoloji. Avaz. Müzik Kültürü.

ABSTRACT: Sivas İlbeylî Turkmens, a branch of the İlbeylî tribe, which is thought to be connected to the Bayat, Alkirevli (Alka-evli) and Afşa tribes, live in 42 villages located in the southwest of Sivas between Sivas Şarkışla and in the center of Sivas. The region called İlbeylî region, where Sivas İlbeylî Turkmens live, does not have an official status, but is a geography whose borders are determined by its cultural and demographic structure. İlbeylî Turkmens, who made this geography their homeland, whose borders were drawn with discourses such as

* Dr.- İskenderun Teknik Üniversitesi Mustafa Yazıcı Devlet Konservatuvarı / İskenderun/Hatay-mustafa.dagdeviren@iste.edu.tr (Orcid: 0000-0002-8855-5240)

"Kavlak at the top, Yanalak at the bottom", continue to maintain their musical culture in the perspective of authenticity, as in all their cultural phenomena. The word "avaz" is used to express music in Sivas İlbeyli Turkmens. In this study, the concept of "avaz" used in the region has been explained, and the melodies known by the avaz source people in the region have been compiled and notated. It has been seen that laments and halays, which are in a dominant position in the local music culture, are more common than other forms, and since the volume of the study will exceed the limits of the article, restrictions have been made in the examples given. The study was carried out in order to make a structural and cultural analysis on the local music through field research. The study was carried out in the perspective of the discipline of Ethnomusicology, in order to culturally and formally examine and analyze the music, which is a musical representation of the collective memory of the İlbeyli region, to create a scientific source and to reveal social and cultural perspective. With this study, while investigating İlbeyli music, the communities in Sivas İlbeyli geography with İlbeyli music culture were examined and their musical identities were tried to be revealed, conceptualized and a discourse on these musics was tried to be established. In this research, data collection techniques (observation, interview, recording, analysis and compilation) in "ethnographic research", which are among the qualitative methods, were used, and the relevant literature was searched for an in-depth investigation of İlbeyli music culture with literature review and historical research techniques.

Keywords: Sivas. Elbeyli. Ethnomusicology. Avaz. Music Culture.

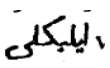
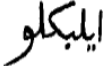
Giriş

MÖ 7000'li yıllardan itibaren tarih sahnesinde yer alan Sivas, o tarihlerden günümüze kadar birçok topluluğun yaşam alanı olmuş, üzerinde devletler kurulmuş, başkentlik yapmış, eyalet olmuş bir coğrafyadır. Ayrıca bu coğrafyanın Anadolu'nun merkezi bir konumunda olması, üzerinde ipek yolu dâhil olmak üzere geçiş güzergâhının bulunması, uğrak yeri olması, hem ticarî hem de sosyal açıdan şehri ve doğal olarak kültürel yapısını etkilemiştir. Bu coğrafyada yaşayan insanların geçmişten günümüze taşıdıkları kültürel miras, büyük oranda otantizmini korumuştur (Dağdeviren, 2022c).

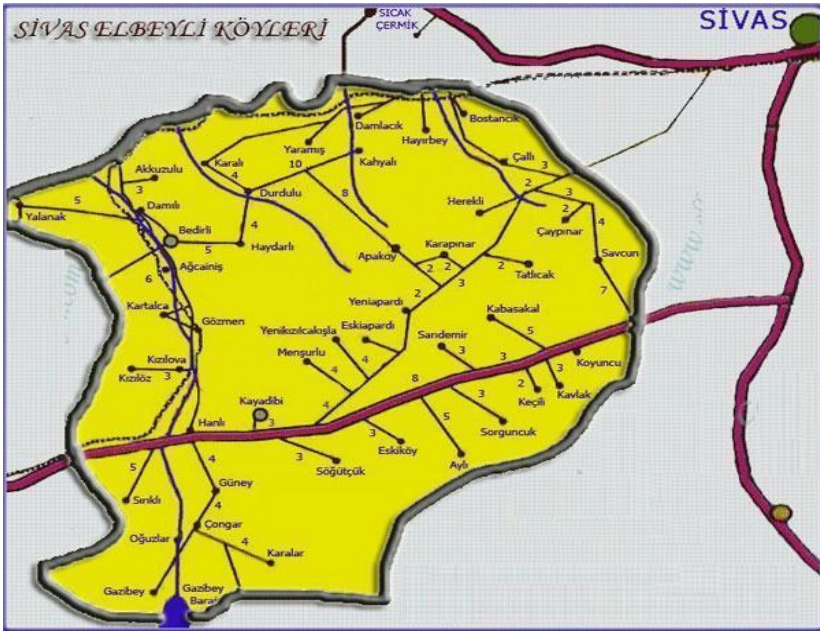
Bu önemli kültür ve tarih kentinin bir parçası olan İlbeyli Türkmenleri geldikleri ve yerleştikleri bu coğrafya üzerinde kendi kültürel yapılarıyla birlikte yerleştikleri bölgenin kültürel yapısıyla etkileşim içerisine girerek günümüze kadar taşımışlardır.

Sivas ili özelinde değerlendirdiğimizde İlbeyli yöresi diye adlandırılan bölge resmi bir statüde olmayıp kültürel ve demografik yapı ile sınırları belirlenmiş bir coğrafyadır. "Üst başı Kavlak, alt başı Yanalak" şeklindeki söylemlerle sınırı çizilen bu coğrafyayı vatan yapan İlbeyli Türkmenlerinin tarihçesi aşağıda verilmiştir.

Tarihi vesikalarda ve kullanmakta olduğumuz temettüat defterlerinde

bu isim veya şeklinde yazılmıştır. Hatta 1529 yılına ait tahrir defterinde aşiretin beyi Emirza veled-i İlbeylü" olarak görülmektedir (Kuzucu, 1996:7). Bu bilgiler ışığında aşiretin adını alma öyküsü aşiret başındaki beyle ilişkilendirilmektedir.

Bağlı buldukları Oğuz boyu hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Bayat, Alkirevli (Alka-evli) ve Afşa boyuna bağlı olabilecekleri düşünülen İlbeyli aşiretinin (Pürlü, 2002: 23-28) Sivas'a gelmeleri, Orta Asya'dan Anadolu'ya 13. asırda vuku bulan göçler sırasında Halep yoluyla gerçekleşmiştir. Göçebe hayatını yaklaşık beş asır sürdürdükten sonra 18. yüzyılda yerleşik düzene geçen İlbeylilerin yerleştikleri bölgede aynı isimle kaza teşkilatı oluşturulmuş; İlbeyli kazası bu statüsünü iki yüzyıla yakın korumuştur. Osmanlı'nın son döneminde nahiye haline getirilmiş olsa da daha sonra bu konumunu da koruyamamıştır. Cumhuriyet döneminde oluşan ekonomik ve sosyal şartlar sebebiyle şehir merkezine ve büyük şehirlere de göç eden bu insanlar kendilerini hala İlbeyliler olarak tanıtmaktadırlar (Kuzucu, 2004:183).

Şekil 1. Sivas Elbeyli Köyleri (URL-2)

“Üst başı Kavlak, alt başı Yanalak” olarak belirlenen Elbeyli yöresi Sivas Şarkışla arasında, Sivas’ın güneybatısında yer almaktadır. Bölgenin doğusunda Ulaş, batısında Yıldızeli ve Şarkışla, güneyinde Altınyayla bulunmaktadır. 42 köyden oluşan İlbeyli Türkmenlerinin yaşadığı köyler aşağıda alfabetik şekilde sıralanmıştır.

Akcainiş, Akkuzulu, Apaköy, Aylı, Bedirli, Bostancık, Çallı, Çaypınar, Çongar, Damılı, Damlacık, Durdulu, Eskiapardı, Eskiköy, Gazibey, Gözmen, Güney, Hanlı, Haydarlı, Hayırbey, Herekli, Kabasakal, Kâhyalı, Karalar, Kartalca, Kavlak, Kayadibi, Keçili, Kızılova (Kızılcaköy), Kızılöz, Koyuncu, Menşürlü, Sarıdemir (Kürtköyü), Savcun, Sorguncuk, Sögütçük, Tatlıcak, Yanalak, Yaramış, Yeni Apardı, Yeni Kızılcağışla (Menşürlü Kızılcağışla)’dır.

İlbeyli halkı, geniş çapta hayvancılıkla uğraşmaktadır. Eskiden hayvancılığı göçebe hayatın bir gereği olarak yaylalarda yapan İlbeyliler,

bugün yerleşik hayata geçtikleri için bu geleneklerini yitirmişlerdir (Paçacıoğlu, 1987:14).

Hamur, bulgur, et ve süte dayalı zengin halk mutfağı; tarihi misafir odalarından süzülüp gelen konukseverlik ve ev kültürü; insanı kucaklayan komşuluk ve imece kültürü; dilden dile gönülden gönüle aktarılarak gelmiş olan türkü ve ağıt kültürü; renklerdeki güzellik ve nakışlarındaki zarafetle insanı şaşırtan dokuma kültürü; farklı fonetiği ile dikkat çeken ağız özelliği; atasözleri, deyimleri, ölçülü sözleri ve bilmeceleriyle dikkat çeken sözlü kültür, kökü yüzyıllar öncesine dayanan halk hekimliği, halk veterinerliği, halk takvimi, halk ekonomisi; farklı özellikler sergileyen doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gelenekleri günümüz İlbeyli kültürünün sadece bazı başlıklarıdır (URL-1)

Etnik ve demografik yapı incelendiğinde İlbeyliler Türkmenlerden oluşmaktadır. Türkmen kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında Melikoff, Orta Çağ kaynaklarında, henüz Müslüman olmuş veya Müslüman olmayan göçebe Türk nüfusa Türkmen adı verildiğini ifade ederken (1993: 31), Saygı (1998: 54) ise, İslamiyet'i kabul eden ilk Türklere (ilk olarak Oğuzlar, Yabgular, Karluklar ve Yağımalar bulunmaktadır ki) Türkmen adı verildiğini, Türkmen kelimesinin onların Müslümanlığı henüz kabul etmemiş olan Türk boylarından ayıran bir isim veya sembol olduğunu dile getirmiştir.

Günümüzde İlbeyliler Türkmenleri Sivas'tan Hatay'a, Gaziantep'ten Suriye'ye birçok bölgede varlıklarını sürdürmektedirler. Bu kültürel coğrafyanın bir parçası olan Sivas Elbeyli yöresinde kültürel gelenek, geçmişten aldığı ve günümüze taşıdığı müzikal ürünlerini kültürleşme, kültürlenme vb. kültürel reflekslere karşı korumaya çalışmış ve günümüze ulaştırmıştır.

Yöntem

Bu çalışma bazı disiplinlerle (antropoloji, halk bilimi) etkileşim içerisinde bulunarak müziğin kültürel olarak incelenmesinde, çeşitli toplum, topluluk ve etnik yapıların müzikleriyle karşılaştırılmasında ve sonuç çıkarılmasında çeşitlilikleri ve benzeşikleri kültürel yaklaşımla analiz edilmesinde başvurulan bir disiplin olan etnomüzikoloji disiplini perspektifinde gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu araştırma, etnomüzikoloji disiplinlerini içerisine dahil olmuş olan "nitel yöntem, teknik ve yaklaşımlar" çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntemler içerisinde bulunan "etnografik araştırma" içerisindeki veri toplama teknikleri (gözlem, görüşme, kayıt alma, analiz etme) kullanılmış, bunun yanı sıra literatür tarama ve tarihsel araştırma teknikleriyle İlbeyli müzik kültürünün derinlemesine araştırılması için ilgili literatür taranmıştır. İlbeyli Türkmenlerinde müziğin kültürel olarak analizinin yapılması açısından yöre kültürüne sahip kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Müzik, içinde bulundurduğu kültürel kodlarla toplumların ya da etnisitenin kimliğini, benliğini yansıtır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göç ederek mesken tutmuş yüzyıllardır süregelen varlığıyla kendi kültürünü dezenformasyona karşı korumaya çalışan İlbeyli yöresi insanı birçok toplulukta olduğu gibi toplumsal olaylarını, acılarını, sevinçlerini, coşkularını müzikle ifade etmişlerdir. İlbeyli yöresinde müziğin ifadelendirilmesinde “avaz” kelimesi kullanılmaktadır. Yöre yerelinde bahsi geçen “avaz” kavramı çoğunlukla makam kavramı ile karıştırılmaktadır. Avaz kavramı tam olarak makam kavramını karşılamayan, makam kavramının teorik olarak Türk müziğinde belirtilen anlamlarını tam olarak yansıtmayan ve müziğin işlevsel konumunu ve fonksiyonlarını ifade etmek için kullanılan, yöre müzik kodlarında bulunan ve sık kullanılan bir terimdir. İlbeyli yöresel müziğinin ifadelendirilmesinde, biçimi, dizisi, müzikal kodları, ezgi yapıları, sözel yapıları, ritmik yapıları ve icra üsluplarındaki farklılıkların birinin veya birkaçının birlikte kullanımıyla, o müzikal yapıyı diğerinden ayırmak için “avaz” kavramı kullanılır.

Kültür incelemelerinde etkileşimsel alanlar öncelikle bölgesellik ile ilintilidir. Bölgeler arasındaki etkileşimin daha fazla olabilmesinin ön koşulu, bölgelerin birbirine yakın olması, etnisite, makro akrabalık ilişkileri ve inanç soylarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla İlbeyli müziği de, yalnızca kendi iç kaynaklarından beslenen bir bölge değildir, civardaki Emlek yöresi, Sivas merkez gibi bölgelerin müzik kültürü ile doğal olarak etkileşim içerisine girmiştir.

Müzik kültürü; toplumun ya da topluluğun doğum öncesinden ölüm sonrasına kadar kültürel olarak müziksel algıları ile bu algı içerisinde bulunan müziksel beğeniye etkileyen ve içselleştiren refleksi ifade eder (Dağdeviren, 2021a: 13). Kültürlerin oluşum gelişim ve değişim süreçleri içerisinde topluluklar çeşitli fenomenlerden etkilenirler. Yaşam şekilleri ve yaşayış tarzları, buldukları demografik yapı, topluluğun felsefesi, inanç yapıları, tarihsel hazırbulunuşluk seviyeleri, üzerinde yaşadıkları coğrafya ve son olarak da geliştirdikleri kolektif davranışları kültürün bütün bağlamlarını ve onun bir ögesi olan müzik kültürünün biçimlenmesine etki eden önemli olgulardır.

İlbeyli müzik kültürü ürünleri içerisinde en çok dikkat çeken iki form bulunmaktadır. Bunlardan birisi ağıtlar diğeri ise halaylardır.

Arkaik bir gelenek olan ve birçok kültürde bulunan ağıt geleneği, ölümün en acı tarafını ve ölen kişinin yaşadığı süreçte çektiği acılarını, sıkıntılarını, göreceği güzel günlerinin umudunu, gençliğini, yiğitliğini, güzelliğini, başarılarını, kısaca yaşadığı hayatını ve yaşayacak olsaydı yapacaklarını dile getiren halk şiirlerinin çoğunlukla irticalen ve serbest ritimli halk ezgileriyle söylendiği kültür ürünleridir. Ağıtlar bir kişiye

yakıldığı gibi, topluluklar için de yakılır. Ağıtlar beklenmedik ölümlerin çok olduğu savaş, salgın, doğal afet gibi durumlarda yoğun olarak üretilse de hayatı boyunca sıkıntı çeken, sılasını terk eden, zor bir hayat yaşayan insanlar için de sıklıkla seslendirilmektedir (Dağdeviren, 2021a: 81-82).

“Ağıt, türküye göre çok daha trajik olduğu ve ‘acı’ ve ‘dert’ kavramlarıyla özdeş görüldüğü için, Anadolu insanı hiçbir zaman ‘ağıt yazmak’, ‘ağıt söylemek’, ‘ağıt okumak’ deyimini kullanmaz bunun yerine ‘ağıt yakmak’ deyimini kullanır (Mustan Dönmez, 2008: 147). Bu anıştırmayı İlbeyli Türkmenleri de aynı şekilde kullanılmaktadır ve yörenin müzik kodlarını barındıran avazlarla birlikte seslendirmektedir.

Ağıtlar çoğunlukla doğaçlama (improvize) yakılır. “Eğer bir şey sadece dışsal bir gerçeklik ise esasen harcanabilir hale gelir, oysa doğaçlama içsel bir gerçeklikten yani kültürel mirastan gelir” (Foreman, 2005; 188) Yerelden küresele kadar bir dili, ifade şeklini ve kültürü yansıtan ayrıca bir kurguyu oluşturan doğaçlamayı gerçekleştirmek için icracıda olması gereken hazırbulunuşluk seviyesi, içinde buldukları toplumun müzik kültürünün ürünleridir (Dağdeviren, 2021b: 492).

Anadolu'nun her bölgesinde bulunan ağıtlar, buldukları bölgenin dünya algısını ve kadim felsefesini yöresel/bölgesel müzik elemanları kullanılarak yakılmıştır. Bu kültürel öğeler ağıtın sözlerinden, ritmik yapısına ve ezgileri oluşturan makamsal yapılara kadar yerel kodları yansıtır ve geleneği aktarır.

Elbeyli coğrafyasında yaşayan topluluklarda ağıt kültürü o kadar başattır ki müzik kültürü içerisinde en çok kullanılan form olarak ağıtlar karşımıza çıkar. Yörede devam eden ağıt yakma geleneği içerisinde ağıtçıların çoğunlukla “Ağıtçı Kadınlar” ya da “avazını iyi bilen” kadınlar olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yörede erkeklerin de ağıt yaktıkları görülmektedir.

Yörede ağıtları sadece yitirdikleri insanlar için değil ayrıca gelin gidenlerin ardından, sevdikleri hayvanların kaybına kadar birçok konu için yakılmış durumdadır. İlbeyli Kültürü adlı kitabında Pürlü (2002: 419), yöre ağıtlarını aşağıdaki gibi kategorize etmiştir.

1. Ölenlerin Ardından Söylenen Ağıtlar:
 - a. Genç yaşta ölenlere söylenen ağıtlar.
 - b. Kaza sonucu ölenlere söylenen ağıtlar.
 - c. Hastalık sonucu ölenlere söylenen ağıtlar.
 - d. Askerde ölenlere söylenen ağıtlar.
 - e. Gurbette ölenlere söylenen ağıtlar.
 - f. Ünlü kişiler için söylenen ağıtlar.
 - g. Haksız yere öldürülenlere söylenen ağıtlar.
 - h. Doğal felaketler sonucu ölenlere söylenen ağıtlar

1. İntihar ederek ölenlere söylenen ağıtlar.
2. Sosyal Olaylar Üzerine Söylenen Ağıtlar:
 - a. Seferberlik üzerine söylenen ağıtlar.
 - b. Ayrılık üzerine söylenen ağıtlar.
 - c. Haksızlık, adaletsizlik üzerine söylenen ağıtlar.
 - d. Kız kaçırma olayı ile ilgili söylenen ağıtlar.
 - e. Boşanma ve terk edilme üzerine söylenmiş ağıtlar.
 - f. Gelin giden kızlar için söylenmiş ağıtlar.
 - g. Kıtık üzerine söylenmiş ağıtlar.
 - h. Şikayet-sitem üzerine söylenen ağıtlar.
3. Doğal Afetler Üzerine Söylenen Ağıtlar
4. Hayvanlar İçin Söylenen Ağıtlar
5. Çevre ve Yerleşim Yerleri İçin Söylenen Ağıtlar

Yukarıda başlıkları verilen ağıtlar yörede çoğunlukla uzun hava şeklinde serbest ritimli olarak karşımıza çıkar. Ayrıca metrik yapıda ve asimetric düzum sistemleriyle seslendirilen ağıtlara da rastlanmıştır. Makamsal yapı olarak ise yörenin müzikal kimliğini gösteren Hüseyini makamı çoğunlukla ağıtların tercih edilen makamı olmakla birlikte nadiren Hicaz makamı yapısı da bazı ağıtlarda görölmektedir. Kullanılan makam yapısı ister Hüseyini olsun ister Hicaz makamı olsun ağıtların ses aralıkları genellikle beşli aralık içerisinde (La-Mi) kendisini gösterir.

Açma Pencereyi

Yöre:Sivas/İlbeyli
Kaynak Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleyen/Notaya Alan
Mustafa DAĞDEVİREN

Açman pen ce re yi dađ me sin yel ler yü rek te ya re var

6 ne bil sin el ler oy oy her ki me dert yan sam gö nül süz

12 der ler gö nül süz var dım da kır dı be li mi oy oy

Nota 1. Açma Pencereyi

Nota 1. de verilen Açma pencereyi adlı ağıtın sözleri incelendiğinde gönülsüz bir evlilik üzerine yazılmış olduğu görülmektedir.

Adana'da Garip Mezar

Yöre:Sivas İlbeyli
Kaynak Kişi: Fuat CEBECİ

(Mehmed'in Ağıdı)

Derleyen/Notaya Alan
Mustafa DAĞDEVİREN

A da na da ga rip me zar ye le ser de ku mu to
zar ö le ce ğ ni bil me miş de o tur muş da
mek tup ya zar

Adana'da garip mezar
Yeli eser kumu tozar
Öleceğini bilememiş
Oturmuş da mektup yazar

Adana'da olur yılan
Bulan soyha ırmak bulan
Kardeşin de öldü dediler
Yalan emmim oğlu yalan

Olmaz olsun adım Sali
Kardeş verdim oldum deli
Adana'da koydum geldim
Yeni açan gonca gülü

Bacısının adı Güler
Siz de duyduunuz mu eller
İki yigide sebep olmuş
Adana'da akan seller

Nota 2. Adana'da Garip Mezar

Nota 2'de verilen ağıt Adana'da barajda boğulan gence yakılmış bir ağıttır. Sivas İlbeyli köylerinden Güney köyünden Mehmet adlı bir gencin ekonomik sebeplerden dolayı sılayı terk ederek iş bulup çalışmak için Adana'ya gitmesi ve barajda boğulması üzerine Mehmed'in kız kardeşi Güler tarafından yakılmıştır (Karakas, 2002:78-79).

Çoğunluğu ağıtlardan oluşan uzun havaların yanında yörede söylenen ritimli türküler yine yöre müzik kültürü içerisinde bulunan müzikal kodları içerisinde barındırır. Bu türkülerin bazıları yörede oturak türküsü olarak nitelendirilmektedir.

Oturak türkülerinin dışında yörede dikkat çeken önemli müzik kültürlerinden birisi de geleneksel danslar ve müzikleridir. Arkaik bir gelenek olan geleneksel danslar “topluluğun inançlarını, değerlerini, yaşam biçimini, sosyokültürel ve psikolojik özelliklerini de yansıtan kültürel göstergelere ve iletişim formlarına karşılık gelmektedir” (Keskin, 2020: 181). “Dans, kültürel bir kostümdür” (Burton ve John, 2001:1). Bu perspektiften bakıldığında yörenin kültürünü yansıtan geleneksel dansların başında halaylar gelmektedir. Erkek halayları çoğunlukla davul zurna eşliğinde çekilirken kadın halayları ve karma halaylar acapella (çalı eşiksiz) olarak çağrı yanıt yöntemiyle gerçekleştirilmektedir.

Dünya müzik kültürleri içerisinde sıkça kullanılan bir uygulama olan çağrı ve yanıt (call and response) tekniği müzik perspektifinde şarkı sözlerinin ezberlenmesinde, çeşitli ezgilerin ve ritimlerin müzikal hafızada tutulmasında, müziğin öğretilmesinde, inanç müziği etnolojisi içerisinde bulunan birçok müzikal yapının taşınmasında, çalgı öğretiminde usta çırak ilişkisine dayanan meşk yöntemi içerisinde, çocuk şarkılarında ve dans müziklerinde birçok alanda kullanılan arkaik bir yöntemdir (Dağdeviren 2022b: 291. İlbeyli yöresinde de çağrı yanıt yöntemiyle söylenen ezgiler daha çok halaylarda karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun birçok bölgesinde “deme-çevirme”, “deme-döndürme”, “alıp söyleme”, “alıp verme” gibi isimlerle anılan bu tarz İlbeyli yöresinde sazın sık kullanılmaması sebebiyle ezgilerin devamlılığının sağlanması açısından işlevsel olarak görülmektedir.

Süpürgesi Yoncadan

Yöre:Sivas/İlbeyli
Kaynak Kişi: Fuat CEBECİ

Derleyen/Notaya Alan
Mustafa DAĞDEVİREN

Sü pür ge si yon ca dan li va noy li va li va li van oy li van oy

Du man ge li yor du man li van oy li va li va li van oy li va noy
Du man be nim dü ş ma nım li van oy

Nota 3. Süpürgesi Yoncadan

Nota 3.' te verilen Süpürgesi Yoncadan adlı türkü halay ezgisidir. Halay yörede kadınlar tarafından oynanarak deme-çevirme yöntemiyle seslendirilmektedir.

Koçları Vurdum Dereye

Yöre: Sivas-İlbeyli
Kaynak Kişi: Faut CEBECİ

Derleyen/Notaya Alan
Mustafa DAĞDEVİREN

Koç la rı vur dum de re ye

7
koç la rı vur dum de re ye öl düm a ra ya a ra ya öl düm a ra

12
ya a ra ya ter zi el le rin kı rı la ter zi el le rin kı rı la

17
iş lik ya re dar ge li yor iş lik ya re dar ge li yor

Nota 4. Koçları Vurdum Dereye

Nota 4.' te verilen Koçları Vurdum Dereye adlı türkü halay ezgisidir. Yörede kadınlar tarafından deme-çevirme yöntemiyle seslendirilen halay Sivas Ulaş yöresine ait aynı isimli halayın varyantı olarak karşımıza çıkar. Sözler aynı söylenmekle birlikte ezgisel farklılıklar göze çarpmaktadır.

Hay Hay

Yöre: Sivas/İlbeyli
Kaynak Kişi: Bekir GÜZELDAĞ

Derleyen/Notaya Alan
Mustafa DAĞDEVİREN

Hay hay ti re nin dü dü gü ne Hay hay daş goy dum ge di ği ne
Hay hay an ne si gur ban ol sun Hay hay og lu mun sev di ği ne
Hay hay ti rem ge lir her de li Hay hay i çi do lu zer da li
Hay hay ev len me yin be kar lar Hay hay bü tün kız lar zar de li

Nota 5. Hay Hay

Nota 5. de verilen Hay Hay adlı halay ezgisinde "Hay Hay" kelimeleri grubun tamamı tarafından seslendirilmektedir. İlk iki mısra iki kişi tarafından seslendirildikten sonra yanıt olarak diğer iki kişide son iki mısrayı seslendirmekte ve bu söyleme düzeni içerisinde halay çekilmektedir.

Notaları verilen deme-çevirme halayları incelendiğinde ritmik yapının 6/8'lik olduğu ezgilerin oldukça sade, mütevazi hatta çoğunun iki motifin birleşmesiyle oluştuğu görülmektedir. Komplike ezgilerin olmayışının en büyük etkisi yine sazın yörede fazla kullanılmamasından kaynaklıdır. Nota örneklerinde giriş kısımlarında saz ezgisi bulunmasına rağmen halaylarda ezgiler direkt sözlerle başlar. Ezginin tekrar görevi halay içerisindeki grubun karşılıklı söylemlerinden kaynaklanmaktadır.

Yörede iş yoğunluğunun ve stresinin üstesinden gelmek üzere birlikte söylenerek işlerin yapıldığı iş türküleri de bulunmaktadır. "Daha çok işçilerin grup halinde ağır işleri yapılırken söyledikleri bu şarkılarda; topluluğun birlikte hareket etmesi, motivasyonun artırılması, duygu durumlarının ve hayal dünyalarının yansımaları, iş verimliliğinin artırılması yanında belirli tempoda müziğin ritmiyle beden ritmini eşleştirerek senkronize çalışmak, motivasyonu sağlamak gibi fonksiyonel özellikler kullanılarak, müziğin işlevsel alanlarından birisi ortaya çıkar." (Dağdeviren, 2022b: 305-306)

Hemen her müzik kültüründe karşımıza çıkan iş şarkıları Sivas İlbeyli müzik kültürü içerisinde de kendisini göstermektedir. İlbeyli yöresindeki iş şarkıları tarım işlerinin yapılması, ürün kaldırılması, değirmen işleri vb. durumda söylenen türkülerle ilintilidir.

Sonuç

Yörede ezgisel yapıların, ritmik yapının oluşturduğu avaz kavramı yapısal açıdan incelendiğinde makam kavramı ile eşleşmemektedir. Yörede bazı âşıkların farklı avazları seslendirdiği dile getirilirken bu avazların sadece makam kavramıyla tanımlanması doğru bir tespit olmayacaktır. Zira yörede kullanılan makamsal yapılar çoğunlukla Hüseyini (ki bu eserlerin çoğu da beşli içerisinde seslendirilmektedir) ve Uşşak makamlarında olup az miktarda Hicaz, Kürdi, Segah ve Rast makamlarına rastlanmıştır.

Yöre müzik kültürü içerisinde başat konumda ağıtların bulunduğu, ağıtları sözlü ve enstrümantal halay ezgilerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Erkek halay ezgileri davul zurna tarafından seslendirilirken kadın halaylarının çoğunluğunun acapella ve deme-çevirme şeklinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Deme-çevirme halayları incelendiğinde ritmik yapının 6/8'lik olduğu ezgilerin oldukça sade, mütevazi hatta çoğunun iki motifin birleşmesiyle oluştuğu görülmektedir. Komplike ezgilerin olmayışının en büyük etkisi yine sazın yörede fazla kullanılmamasından kaynaklıdır. Nota örneklerinde giriş kısımlarında saz ezgisi bulunmasına rağmen halaylarda ezgiler direkt sözlerle başlar. Ezginin tekrar görevi halay içerisindeki grubun karşılıklı söylemlerinden kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

Yazılık Kaynaklar

- Burton R. - John W. (2000). *Culture and the human body, An anthropological perspective*. Long Grove, Illinois, USA: Waveland Press, Inc.
- Dağdeviren, M. (2021a). *İnanç müziği etnolojisi perspektifinde Arguvan yöresi "içeri makamı" üzerine yapısal ve kültürel analiz*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dağdeviren, M. (2021b). Müziğin bir boyutu olan doğaçlamaya müzik kültürünün etkisi. *Uluslararası Müzik ve Güzel Sanatlar Eğitimi Sempozyumu International Music and Fine Arts Education Symposium*, (Online), Sivas Cumhuriyet University,
- Dağdeviren, M. (2022a). Müziksel öğelerin kültürel kimlik oluşturmadaki rolünün etnomüzikolojik yansımaları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 365-382.
- Dağdeviren, M. (2022b). Çeşitli müzik kültürlerinde çağrı yanıt yönteminin kullanıldığı iş şarkıları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15 (37), 291-308.
- Dağdeviren, M. (2022c). Sivas müzik kültürü perspektifinde geleneksel 14. uluslararası âşık bayramı. *Aşık Şemsir və S.Vurğunun xatirəsinə həsr edilmiş "Aşık sənəti və yazılı ədəbiyyat" mövzusunda Beynəlxalq Elmi Konfrans*, Qazax.
- Foreman I. (2005). *The culture and poetics of jazz improvisation*, School Of Oriental And African Studies, University of London: ProQuest.
- Karakaş, M., (2002) *Güney köyü folkloru*, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- Keskin, A. (2020), Folklor halay değildir! Peki ya halay? Ana çizgileriyle halayın kültürel serüveni. *folklor/edebiyat*, 26 (4): 781-811.
- Kuzucu, K. (2004). Osmanlı döneminde Sivas ilbeylileri ve İlbeyli kazası. *Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 15 (15), 165-183.
- Kuzucu, K. (1996). *XIX. yüzyıl ortalarında İlbeyli kazasının sosyal ve iktisadi durumu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Melikoff, I. (1993). *Uyur idik uyardılar, Alevilik-Bektaşilik araştırmaları*. (Çev.: Turan Alptekin), 1. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Mustan Dönmez, B. (2008). Müziksel bir iletişim biçimi olarak Anadolu ölüm ağıtları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 32 (1), 139-148.
- Paçacıoğlu B. (1987). *Sivas İlbeyli ağız (inceleme-metinler-sözlük)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Pürlü, K. (2002), *Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri*. C. 1, Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.
- Saygı, H. B. (1998), Türklerin Müslüman olması ve Anadolu'ya gelmesi. *Cem Vakfı Anadolu İnanç Önderleri Birinci Toplantısı Alevi İslam İnançının Öncüleri Dedeler Babalar Ozanlar Ne Düşünüyor*, İstanbul: İpomat Matbacılık.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Pürlü, K. 2020. <https://www.kadirpurlu.com.tr/tarihi-ve-kulturuylegcemisten-gunumuze-ilbeyli-asireti/> (Erişim: 01.07.2022)

URL-2: <https://elbeyliler.wordpress.com/2017/06/10/sivas-elbeyli/> (Erişim: 02.06.2022)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*